

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-20\(49\)-22-34](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-20(49)-22-34)
УДК 37.017.4

Вініченко Алла Анатоліївна,

кандидат історичних наук, доцент кафедри
публічного управління і проектного менеджменту
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0003-2641-9769>
allavin.ko@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ВИКЛИКАХ СЬОГОДЕННЯ

Анотація. У статті аналізується особливості патріотичного виховання молоді в сучасних реаліях життя, розглянуто сутність поняття «патріотизм» як наукової проблематики, визначено особливості патріотизму та патріотичного виховання молоді в умовах сьогодення. Зміна морально-етичних тенденцій в соціумі підкреслюють необхідність всебічного обґрунтування нової парадигми патріотичного виховання як процесу розвитку суспільства. Патріотизм – це фактор, який об'єднує населення країни в одну націю, це запорука стабільності та розвитку самої держави. Питання патріотизму стало тематикою філософування ще античних філософів Платона та Арістотеля. Історико-філософський аспект патріотизму передбачає розгляд його як суспільно-історичного явища, обумовленого соціально-політичними, економічними, етнокультурними та іншими характеристиками конкретного суспільства. Основним завданням національно-патріотичного виховання молоді є створення позитивних ціннісних відносин з українським народом, Батьківщиною, власною державою і нацією. Розуміння патріотизму здобувачами вищої освіти й прояв його як ціннісної орієнтації не завжди збігаються з нормативною моделлю, закріпленої в програмах патріотичного виховання. Професійно-педагогічний вплив на формування патріотизму серед молоді змінюється через виникнення сторонніх впливів: специфікою роботи студента, соціальним середовищем, колективними відносинами. Здійснення патріотичного виховання потребує нових концептуальних підходів, особливо усвідомлення того, що формування патріотизму у молоді не може бути другорядним чи бути предметом суспільно-політичного маніпулювання.

Ключові слова: держава; виховання; патріотизм; педагогіка; молодь; суспільство; державна мова; свідомість; громадянин; політична культура.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Створення нового глобального інформаційного простору, зміна форм соціальної комунікації, зміна морально-етичних тенденцій підкреслюють необхідність всебічного обґрунтування нової парадигми патріотичного виховання як процесу розвитку суспільства. Бо кожна держава потребує своїх вірних громадян, для яких патріотизм є особистою моральною потребою. Ця чеснота зазвичай не успадковується генетично, вона виникає в результаті виховання. Патріотизм – це фактор, який об'єднує населення країни в одну націю, це запорука стабільності та розвитку самої держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значну увагу приділяли вихованню любові до Батьківщини, рідної мови та формуванню національної самовпевненості як теоретичному аспекту патріотичного Б. Грінченко, М. Грушевський, О. Духнович, М. Драгоманов, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський.

Філософські основи виховного процесу, відповідно до нової парадигми освіти і виховання, розробляли М. Антонець, А. Бойко, Л. Вовк, М. Євтух, П. Кононенко, В. Москалець, М. Стельмахович, М. Ярмаченко та ін. Національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання досліджували Ю. Бондаренко, М. Боришевський, О. Вишневський, Р. Захарченко, В. Кузь, Б. Цимбалістий, В. Янів, Я. Ярема, О. Ярмоленко та М. Зубалій, В. Івашковський.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті – проаналізувати особливості патріотичного виховання молоді в сучасних реаліях життя.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**:

- розглянути сутність поняття «патріотизм» як наукової проблематики;
- визначити особливості патріотизму та патріотичного виховання молоді в умовах сьогодення.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Забезпечення належним чином національного суверенітету і територіальної цілісності України потребує докорінного реформування вітчизняної системи виховання молоді, її спрямування на становлення

свідомих громадян і патріотів української соборності. Тому перед незалежною Україною постала проблема історичного значення: відродити національно-патріотичне виховання України і водночас підняти її на сучасний рівень науково-культурного розвитку.

Аналіз довідників, першоджерел та періодичних видань показав, що існують різні підходи до визначення поняття «патріотизм».

Звертаючись до історії доби античності, варто нагадати, що ще відомий філософ Платон у своєму діалозі «Держава» оперує терміном «суспільне благо» [1]. Останнє є найвищою цінністю, найважливішим принципом функціонування ідеальної держави, це розуміє і підтримує більшість громадян. Громадянин дбає про інтереси держави, держава піклується про інтереси громадянина за умови уряду юстиції. І саме «суспільне благо» Платона закладає основи до поняття патріотизм.

Арістотель, у свою чергу, розглядає патріотизм з погляду державних інтересів з точки зору поняття патріотизму громадян – це одна із складових, яка гарантує добробут держави. Значення проявів суто військово-героїчної складової поступається місцем ширшим громадянським проявам: виконання громадянських обов'язків порядного громадянина в економіці, політиці, мистецтві, науці та інших сферах суспільного життя, зокрема в армії, але без його домінування. Виховання такого громадянина вважається однією з основних функцій держави [2].

У свою чергу, історико-філософська складова патріотизму транслює його через суспільно-історичні явища, що обумовлені соціально-політичними, економічними, етнокультурними та іншими характеристиками конкретного суспільства.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови «патріотизм» визначається як: «любов до Батьківщини, відданість їй та своєму народові, готовність прийти на її захист», а «патріот – це той, хто любить свою батьківщину, відданий своєму народові, готовий заради них на жертви і подвиги» [3].

Н. Волошина досліджуючи соціально-філософські аспекти патріотизму в сучасному українському суспільстві запропонувала таке визначення: патріотизм – одна з найважливіших, незмінних цінностей, притаманних усім сферам життя суспільства і держави, яка виражає ставлення особистості до Батьківщини і характеризує найвищий рівень її розвитку[4]. Він є своєрідною основою суспільно-державного устрою, ідеологічною опорою її життєздатності, однією з головних умов ефективного функціонування всієї системи соціальних і державних інститутів.

І. Бех визначає патріотичне виховання як керівництво індивідуальним становленням особистості як патріота, що передбачає формування ціннісного позитивного (пізнавально-емоційного) ставлення до Батьківщини. Психологічна структура людського ставлення полягає у встановленні неповторного своєрідного поєднання пізнавальних і емоційних утворень, де останній компонент вважається провідним [5].

На державному рівні вирішення питання патріотичного виховання молоді відображені у Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015 р.), що трактує поняття «патріотичне виховання» як частину національного виховання, головною метою якого є стати самодостатнім громадянином-патріотом України, гуманістом та демократом, готовим виконувати громадянські та конституційні зобов'язання духовна та культурна спадщина українського народу, досягаючи високої культури взаємин [6]. Розпорядженням Кабінету міністрів України від 9 жовтня 2020 року № 1233-р було схвалено Концепцію Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У роботі було застосовано первинні і вторинні методи традиційного аналізу документів, кількісного аналізу документів; був здійснений порівняльний аналіз основних концептуальних підходів до дослідження соціокультурних цінностей.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Варто розглядати національно-патріотичне виховання молоді як невід'ємну частину системи національної безпеки України – як комплексну системну та цілеспрямовану діяльність органів державної влади та суспільства, сім'ї, школи та інших соціальних інститутів, спрямовану на формування у підростаючого покоління високої патріотичної свідомості та почуттів від вірності і любові до постійної готовності виконувати свій обов'язок із захисту національних інтересів. Основним завданням національно-патріотичного виховання молоді є створення позитивних ціннісних відносин з українським народом, Батьківщиною, власною державою і нацією.

Тому В. Стадник визначає патріотичне виховання як системну та взаємоузгоджену діяльність органів державної влади, військового управління, навчальних, наукових і культурних закладів, політичних партій та громадських організацій, спрямовану на формування високого патріотичного свідомості

громадян, почуття вірності своїй Батьківщині, формування патріотичної свідомості у громадян. [7]. Однак, науковці, аналізуючи складні роки незалежності та боротьбу з радянськими пережитками минулого в суспільно-політичному та соціокультурному житті приходять висновку, що патріотичний фактор став вирішальним у формуванні масової свідомості людей.

На думку історика Р. Гури свого українське суспільство у своєму соціокультурному вимірі втратило розуміння значущості розвитку патріотизму і цьому сприяли ряд чинників:

- *історичний* – заперечувалися досягнення та здобутки національної історії, що спричиняє поступову втрату патріотичних орієнтирів народу основ патріотичної ідеології;

- *ідеологічний* – через відсутність механізму створення та оновлення патріотичної ідеї, патріотична свідомість українського суспільства перебуває у кризовому стані;

- *соціальний* – політичні та духовні «еліти» України не стали носіями стратегії розвитку національно-патріотичної ідеї у її класичному вигляді;

- *військово-патріотичний* – свідоме ігнорування проблем патріотичного виховання у Збройних Силах України, падіння престижу військової служби створило умови для погіршення морально-психологічного стану військ та становить загрозу національній безпеці держави.

- *національно-державний* – досвід Другої світової війни наочно продемонстрував, що ігнорування патріотизму, невід'ємної, генетичної риси менталітету народу, є вкрай загрозливим [8].

І як результат, тривале в часі ігнорування питання значущості патріотичного виховання демонструється результатами соціологічних досліджень, що констатуються у роз'яснювальній записці до Концепції Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та трактуються як загрози [9].

Згідно з опитуванням соціологічної групи «Рейтинг» у 2019 році, ідентифікатор «громадянин України» є домінуючим у всіх регіонах України, тоді як на Заході найбільше респондентів – 72%, у Центрі обрали цю альтернативу – 66%, на півдні – 62%, на сході – 51% і 14% на півдні та сході України ідентифікуються як радянські люди.

Менше половини населення України використовує українську мову в родинному середовищі 46% (лише українською – 32,4%, переважно українською – 13,6%), тоді як кожен четвертий використовує російську мову (переважно російська – 12,3%, лише російська – 15,8%).

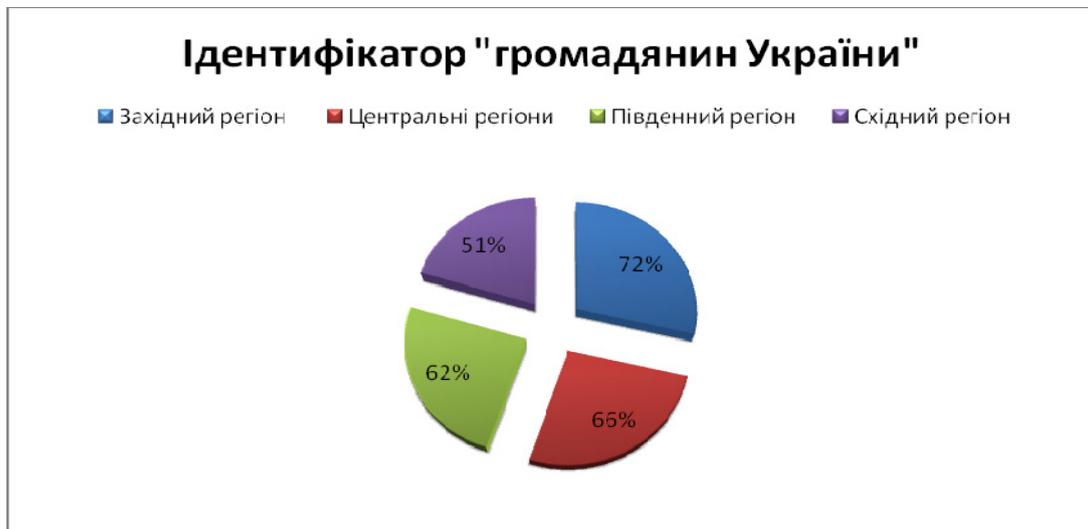

Рис. 1 Ідентифікація громадян України за даними опитування соціологічної групи «Рейтинг у 2019 р. [10]

Загальнонаціональне дослідження громадської думки населення України було проведено Фондом «Демократичні ініціативи» імені І. Кучеріва разом з Київським міжнародним інститутом соціології в серпні 2019 р. констатували низький рівень сформованості цінності державної символіки і дій з її вшанування. Державні символи викликають почуття гордості лише у 25,7% населення України, а День незалежності України для 23% – це просто вихідний день, 4% українців вважають цей день історичною помилкою[11]. Українську мову в родинному колі використовує лише 46% населення, переважно російською мовою користується 12,3% і лише російською 15,8% населення. А про діяльність національно-патріотичних і громадських об'єднань у 2017 році нічого не знали 61% населення і лише 1,1% залучалися до їх роботи. І як результат – у разі виникнення військової загрози, за даними соціологічного опитування жовтень 2018 р., відстоювати територіальну цілісність України із зброєю в руках готові були близько 55% респондентів, а на Сході не мали таких намірів.

Варто зауважити, що аналізована дефініція патріотизму може трактуватися як базова духовна цінність загальнонаціонального рівня, що лежить в основі патріотичної ідеології, що є критерієм потрібного й бажаного в патріотичній поведінці або система властивостей особистості (військовослужбовців), що забезпечує її готовність до патріотичних соціальних дій в інтересах суспільства і держави [12]. Вона може суттєво

впливати на формування політичної культури особистості в цілому, визначаючи її відношення до історії, традицій, релігійних уявлень свого народу, оцінку його сучасного положення у світі.

Виховання молодих патріотів, відродження української патріотичної ідеї – найважливіше завдання держави, яке не може бути вирішене без повноти знань про місце, яке патріотизм займає в системі ціннісних орієнтацій, його ролі у формуванні світогляду молодих українців [13].

За даними опитування соціологічної групи «Рейтинг» у серпні 2019 року, 83% громадян України вважають себе патріотами своєї країни (майже стільки, скільки в 2018 році). Лише 11% мають протилежну думку, ще 6% не змогли відповісти. Цього року, порівняно з попередніми опитуваннями, чітка відповідь на це питання була найпопулярнішою (60%).

Регіональні характеристики патріотичного налаштування українців представлено на рис. 2.

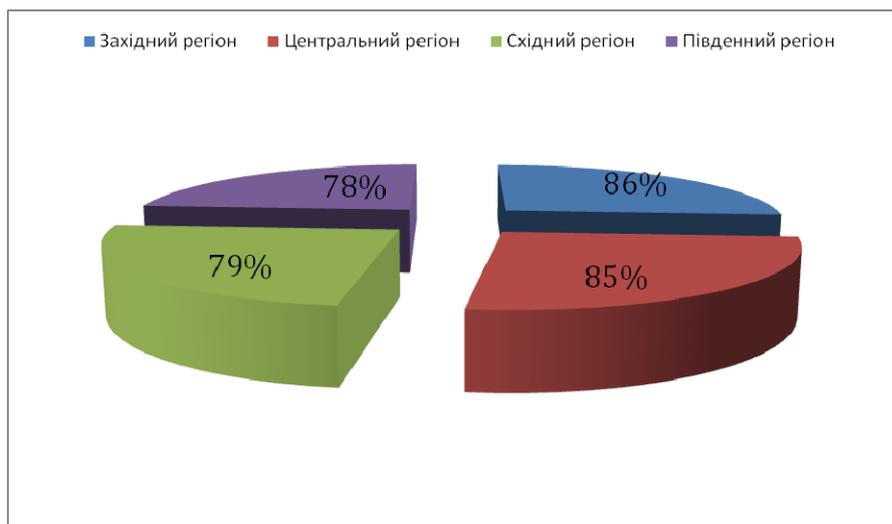

Рис. 2 Кількість патріотично налаштованих громадян в Україні у 2019 р. за результатами соціологічного опитування [10]

За період досліджень зафіксовано найбільшу кількість тих, хто підтримав би проголошення Незалежності України, якби сьогодні перед ними постав такий вибір – 82% (у 2012 році таких було 62%). Лише 12% висловили протилежні міркування, ще 6% вагалися з відповіддю.

Роль патріотизму для соціалізації молоді значною мірою зумовлена його універсальністю як соціального явища, безліччю проявів, цілісними взаємовідносинами з іншими важливими особистісними утвореннями.

О. Стьопіна аналізуючи складові патріотичного виховання молодого покоління виокремило етапи виховання патріотизму особистості:

- виховання любові й поваги до своїх батьків, своєї родини, що повинно формуватися в дошкільному віці в межах родинного виховання;
- виховання позитивного ставлення до «малої батьківщини», що формується у підлітків у період шкільного навчання;
- виховання позитивного ставлення до своєї країни (державницького патріотизму) відповідає юнацькому віку; формується в період навчання у випускних класах загальних закладів вищої освіти (ЗЗВО);
- виховання усвідомлення своєї належності до історичної спільноти та культурно-релігійної традиції східнослов'янських народів, тобто формування через позитивну етнічну ідентичність толерантності в міжнаціональних відносинах – також є виховним завданням ЗЗВО;
- виховання доброзичливого ставлення до всіх народів світу – якість, притаманна високодуховній особистості, яка формується у процесі самовиховання протягом усього життя [14].

С. Савченко окреслив специфіку прояву патріотизму у сучасному середовищі здобувачів вищої освіти, яка раніше не була так значно виражена і полягає у співвідношенні між рівнем матеріальної забезпеченості учнів та їх патріотичними настроями. Оскільки більшість здобувачів вищої освіти змушені поєднувати навчання з роботою, професійно-педагогічний вплив на формування патріотизму змінюється через виникнення сторонніх впливів, які визначаються специфікою роботи студента, соціальним середовищем, колективними відносинами [13]. Тому розуміння патріотизму студентами й прояв його як ціннісної орієнтації не завжди збігаються з нормативною моделлю, закріпленої в програмах патріотичного виховання [7].

Отже, патріотизм виступає як складне соціокультурне явище, що характеризується багатоаспектністю свого змісту й різноманітним проявом в різних умовах. Зважаючи на складну ситуацію в державі, коли так звана гібридна війна переросла у реальну війну з російським агресором оглядачі і політологи не беруться розмежовувати загальнонаціональний підйом на боротьбу з ворогом як хвилю патріотизму чи бажання громадян захистити свою Батьківщину, родину, дім.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Перед владою, в майбутньому, постане питання докорінного перегляду принципів систематизації, активізації, популяризації та патріотичного виховання.

І обмежуватися виключно освітньою сферою ми не можемо, адже це комплексна системна та цілеспрямована діяльність органів державної влади та суспільства, сім'ї, закладів освіти та інших соціальних інститутів, спрямована на формування у підростаючого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності й любові до постійної готовності виконувати свій обов'язок із захисту національних інтересів. Тому, необхідним є формування знань не лише про героїчні сторінки історії й традиції України минулих часів та сучасності зокрема але й уміння аналізувати здобутки і прорахунки у своїй історії. В умовах гібридної війни важливо допомогти усвідомити єдність армії та українського народу, наступність культурних, військових традицій, їх цінність. Суттєвих корективів потребують зміни в курсах соціально-гуманітарних дисциплін безпосередньо, оскільки останніми роками у закладах вищої освіти спостерігається тенденція до зменшення кількості годин на їх вивчення або і виключення з освітніх програм взагалі.

Перспективи подальших досліджень. Сучасна педагогічна наука має постійно розвиватися, набувати глибшого національного змісту і характеру, творчо використовувати кращі досягнення інших народів. Молодь потребує оволодіння не лише системою наукових знань, а передусім цілісною національно-патріотичною культурою та духовністю. Здійснення патріотичного виховання потребує нових концептуальних підходів, особливо усвідомлення того, що формування патріотизму у молоді не може бути другорядним чи бути предметом суспільно-політичного маніпулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Платон. *Держава*. Київ, Україна: Основи, 2000.
- [2] Арістотель. *Політика*. Київ, Україна: Основи, 2000.
- [3] *Великий тлумачний словник сучасної української мови*, В. Т. Бусел, Ред. Київ, Україна: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004.
- [4] Н. Волошина, «Порівняльний аналіз понять “патріотизм” і “націоналізм” в Україні», *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*, № 4, с. 122–129, 2015.
- [5] Міністерство освіти і науки України. (2015, Черв. 16). *Наказ № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/tbAmqX>

- [6] І. Д. Бех, *Національна ідея в становленні громадянина-патріота України*. Київ, Україна, 2014.
- [7] В. Стадник, «Досвід армій провідних країн світу щодо патріотичного виховання особового складу», *Педагогіка і психологія професійної освіти*, № 2, с. 260–268, 2013.
- [8] Р. В. Гула, *Патріотизм в Україні: уроки минулого, сучасний стан, погляд у майбутнє*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/IRIBtI> Дата звернення: Квіт. 06, 2022.
- [9] Кабінет Міністрів України. (2020, Жовт. 09). *Розпорядження № 1233-р «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/iKTB7r>
- [10] *Динаміка патріотичних настроїв українців: серпень 2019*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/uKWCAf> Дата звернення: Квіт. 06, 2022.
- [11] *Громадянське суспільство в Україні: погляд громадян*. Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/eifWN6> Дата звернення: Квіт. 06, 2022.
- [12] В. Каменюк, «Психологічні умови формування патріотизму у структурі особистості в контексті сучасних гібридних війн», *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VIII (95), Issue. 239, 2020.
- [13] С. В. Савченко, «Патріотичне виховання молоді в умовах інформаційної війни: досвід організації соціально-педагогічної роботи у переміщеному ЗВО», *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, № 1(339), ч. 2, с. 148–158, 2021. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-1\(339\)-2-148-158](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-1(339)-2-148-158)
- [14] О. Стьопіна, «Патріотичне виховання: теорія та практика», *Шкільний світ*, № 42, с. 6–8, 2007.

FEATURES OF PATRIOTIC EDUCATION OF YOUTH UNDER THE PRESENT CHALLENGES

Alla Vinichenko,

Candidate of Historical sciences, associate professor
of the Department of Public administration
and Project management, Educational and scientific institute
of management and psychology
SIHE «University of education management».
Kyiv, Ukraine.

<https://orcid.org/0000-0003-2641-9769>
allavin.ko@gmail.com

Abstract. The article analyzes the features of patriotic education of youth in the modern realities of life, considers the essence of the concept of «patriotism» as a scientific problem. It identifies the features of patriotism and patriotic education of youth in modern conditions. The change of moral tendencies in society underlines the need for a comprehensive justification of the new paradigm of patriotic education as a process of society development. Patriotism is a factor that unites the country's population in one nation, it is a guarantee of the state stability and development. The question of patriotism became the theme of philosophizing of the ancient philosophers Ptaton and Aristotle. The historical and philosophical aspect of patriotism implies consideration of it as a social and historical phenomenon, caused by socio-political, economic, ethnocultural and other characteristics of a particular society. The main task of national-patriotic education of youth is creation of positive value relations with Ukrainian people, Motherland, own state and nation. The perception of patriotism by higher education applicants and its expression as a value orientation do not always coincide with the normative model enshrined in the programs of patriotic education. Professional and pedagogical influence on the formation of patriotism among young people changes due to the emergence of extraneous influences: the specificity of the student's work, social environment, collective relations. The implementation of patriotic education requires new conceptual approaches, especially the awareness that the formation of patriotism among young people cannot be secondary or subject to social and political manipulation.

Key words: state; education; patriotism; pedagogy; youth; society; state language; consciousness; citizen; political culture.

ОСОБЕННОСТИ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ В СОВРЕМЕННЫХ РЕАЛИЯХ ЖИЗНИ

Виниченко Алла Анатольевна,

кандидат исторических наук, доцент кафедры
публичного управления и проектного менеджмента
Учебно-научного института менеджмента и психологии
ГУВО «Университет менеджмента образования».
Киев, Украина.

 <https://orcid.org/0000-0003-2641-9769>
allavin.ko@gmail.com

Аннотация. В статье анализируются особенности патриотического

воспитания молодежи в современных реалиях жизни, рассмотрена сущность понятия «патриотизм» как научной проблематики, определены особенности патриотизма и патриотического воспитания молодежи в современных условиях. Изменение нравственно-нравственных тенденций в социуме подчеркивают необходимость всестороннего обоснования новой парадигмы патриотического воспитания как процесса развития общества. Патриотизм – это фактор, объединяющий население страны в одну нацию, это залог стабильности и развития самого государства. Вопрос патриотизма стал тематикой философствования еще античных философов Платона и Аристотеля. Историко-философский аспект патриотизма предполагает рассмотрение его как общественно-исторического явления, обусловленного социально-политическими, экономическими, этнокультурными и другими характеристиками конкретного общества. Основной задачей национально-патриотического воспитания молодежи является создание положительных ценностных отношений с украинским народом, Родиной, собственным государством и нацией. Понимание патриотизма соискателями высшего образования и проявление его как ценностной ориентации не всегда совпадают с нормативной моделью, закрепленной в программах патриотического воспитания. Профессионально-педагогическое влияние на формирование патриотизма среди молодежи изменяется из-за возникновения посторонних влияний: спецификой работы студента, социальной средой, коллективными отношениями. Осуществление патриотического воспитания требует новых концептуальных подходов, особенно осознания того, что формирование патриотизма у молодежи не может быть второстепенным или предметом общественно-политического манипулирования.

Ключевые слова: государство; воспитание; патриотизм; педагогика; молодежь; общество; государственный язык; сознание; гражданин; политическая культура.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Platon. Derzhava. Kyiv, Ukraina: Osnovy, 2000.
- [2] Aristotel. Polityka. Kyiv, Ukraina: Osnovy, 2000.
- [3] Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy, V. T. Busel, Red. Kyiv, Ukraina: Irpin: VTF «Perun», 2004.
- [4] N. Voloshyna, «Porivnialnyi analiz poniat “patriotyzm” i “natsionalizm” v Ukraini», Naukovyi visnyk Kremenetskoï oblasnoi humanitarno-pedahohichnoi akademii im. Tarasa Shevchenka, № 4, s. 122–129, 2015.

- [5] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2015, Cherv. 16). Nakaz № 641 «Pro zatverdzhennia Kontseptsii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei i molodi, zakhodiv shchodo realizatsii Kontseptsii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei i molodi ta metodychnykh rekomendatsii shchodo natsionalno-patriotychnoho vykhovannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/tbAmqX>
- [6] I. D. Bekh, Natsionalna ideia v stanovleni hromadianyna-patriota Ukrainy. Kyiv, Ukraina, 2014.
- [7] V. Stadnyk, «Dosvid armii providnykh krain svitu shchodo patriotychnoho vykhovannia osobovoho skladu», Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity, № 2, s. 260–268, 2013.
- [8] R. V. Hula, Patriotyzm v Ukraini: uroky mynuloho, suchasnyi stan, pohliad u maibutnie. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/IRIBtI> Data zvernennia: Kvit. 06, 2022.
- [9] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2020, Zhovt. 09). Rozporiadzhennia №1233-r «Pro skhvalennia Kontseptsii Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy natsionalno-patriotychnoho vykhovannia na period do 2025 roku». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/iKTB7r>
- [10] Dynamika patriotychnykh nastroiv ukraintsiv: serpen 2019. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/uKWCAf> Data zvernennia: Kvit. 06, 2022.
- [11] Hromadianske suspilstvo v Ukraini: pohliad hromadian. Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/eifWN6> Data zvernennia: Kvit. 06, 2022.
- [12] V. Kameniuk, «Psykhologichni umovy formuvannia patriotyzmu u strukturi osobystosti v konteksti suchasnykh hibrydnykh viin», Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, VIII (95), Issue. 239, 2020.
- [13] S. V. Savchenko, «Patriotychne vykhovannia molodi v umovakh informatsiinoi viiny: dosvid orhanizatsii sotsialno-pedahohichnoi roboty u peremishchenomu ZVO», Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky, № 1(339), ch. 2, s. 148–158, 2021. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-1\(339\)-2-148-158](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-1(339)-2-148-158)
- [14] O. Stopina, «Patriotychne vykhovannia: teoriia ta praktyka», Shkilnyi svit, № 42, s. 6–8, 2007.

*Стаття надійшла до редакції
11 квітня 2022 року*